

MAKTAB TA'LIMIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY TARBIYANING O'QUVCHILAR DUNYOQARASHI SHAKLLANISHIDAGI O'RNI.

Gulnoza Mirabdullayeva Qodirovna

Namangan viloyati, Chortoq tumani, 48- IDUM

*MMIBDO'(Ma'naviy-ma'rifiy
ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari)*

+99893 273 65 65

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning o'quvchilar dunyoqarashi shakllanishidagi o'rni ilmiy-uslubiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning ta'lim jarayonidagi ahamiyati, o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishdagi o'rni, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishdagi ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, metodlar, natijalar va ularning samaradorligi tahlil qilinib, maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy tarbiya sifatini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Maktab ta'limi, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, dunyoqarash, qadriyatlar, ta'lim-tarbiya, milliy g'oya, shaxs kamoloti.

Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodning ma'naviy barkamolligi va dunyoqarashini shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maktab ta'limi jarayonida faqatgina bilim berish emas, balki o'quvchilarning ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasiga e'tibor qaratish ularning kelgusida yuksak ma'naviyatli, ongli fuqarolar bo'lib voyaga yetishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, ta'limda tarbiya jarayoni bir butunlikda olib borilishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanishi talab qilinadi.

Maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning o'quvchilar dunyoqarashi shakllanishidagi o'rni o'ta muhim bo'lib, u yosh avlodning shaxsiy, axloqiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishida markaziy rol o'ynaydi. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni hayotda to'g'ri yo'l topishga, o'z qadriyatlarini

shakllantirishga va jamiyatda faol, mas'uliyatli fuqaro sifatida ishtirok etishga tayyorlashga xizmat qiladi. Quyida ushbu masalaning asosiy jihatlari batafsil yoritiladi.

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning mohiyati va maqsadlari

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya – bu o'quvchilarning axloqiy qadriyatlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, bilim va ko'nikmalar orqali shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradigan kompleks jarayon. Uning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- Axloqiy qadriyatlarning shakllanishi: O'quvchilarga halollik, adolat, mehr-oqibat, hurmat, vatanparvarlik kabi qadriyatlar singdiriladi.

- Intellektual rivojlanish: Tanqidiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish orqali o'quvchilarning dunyoni kengroq idrok etishi ta'minlanadi.

- Ijtimoiy mas'uliyat: O'quvchilar jamiyatdagi o'z o'rnini tushunib, ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida harakat qilishni o'rganadi.

- Milliy o'zlikni anglash: O'zbek xalqining tarixi, madaniyati va an'analari orqali milliy g'urur va o'zlikni anglash hissi kuchaytiriladi.

O'quvchilar dunyoqarashiga ta'siri

Dunyoqarash – bu insonning o'zini, atrofidagi dunyoni va undagi o'z o'rnini idrok etish tizimi. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya o'quvchilar dunyoqarashini quyidagi yo'llar bilan shakllantiradi:

a) Axloqiy asoslarning rivojlanishi

Ma'naviy tarbiya orqali o'quvchilar yaxshilik va yomonlik, adolat va nohaqlik kabi tushunchalarni tahlil qilishni o'rganadi. Masalan, o'zbek adabiyotidagi Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy kabi shaxslarning hayoti va ijodi orqali o'quvchilarga insonparvarlik va o'zaro hurmat qadriyatlarini o'rgatish mumkin. Bu esa o'quvchilarning axloqiy mezonlarga asoslangan dunyoqarashini shakllantiradi.

b) Tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish

Ma'rifiy tarbiya o'quvchilarga turli fanlar – adabiyot, tarix, falsafa, axloq – orqali dunyoni tahlil qilish ko'nikmalarini beradi. Masalan, tarix darslarida o'zbek xalqining o'tmishdagi muvaffaqiyatlari va sinovlari haqida o'rganish o'quvchilarga sabr-toqat,

qat'iyat va adolatli bo'lish kabi fazilatlarni singdiradi. Shu bilan birga, adabiyot darslarida muhokama qilinadigan asarlar (masalan, Xudoyberdi To'xtaboyevning "Sariq devni minib" asari) o'quvchilarga hayotiy masalalar haqida o'ylash va xulosalar chiqarish imkonini beradi.

c) Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi

O'zbekiston maktablarida ma'naviy-ma'rifiy tarbiya milliy an'analar va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi. Masalan, o'zbek xalqining mehr-oqibat, oqilalik va mehmondo'stlik kabi an'analari bilan birga, global muammolar – ekologiya, tinchlik, tenglik – haqida ham o'quvchilarga ma'lumot beriladi. Bu ularning dunyoqarashini kengaytirib, ularni nafaqat milliy, balki global fuqaro sifatida shakllantiradi.

d) Ijtimoiy mas'uliyat va faollik

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya o'quvchilarni jamiyatdagi faol ishtirokchilarga aylantiradi. Masalan, maktabda o'tkaziladigan xayriya tadbirlari, ekologik loyihalar yoki ijtimoiy muammolar haqidagi muhokamalar o'quvchilarda mas'uliyat hissini oshiradi. Bu esa ularning dunyoqarashida ijtimoiy adolat va faollik g'oyalarini mustahkamlaydi.

Amaliy usullar va ularning ta'siri

Maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy tarbiyani amalga oshirishda quyidagi usullar qo'llaniladi:

- Dars jarayonlari: Adabiyot, tarix, axloq va huquq asoslari kabi fanlar orqali o'quvchilarga qadriyatlar o'rgatiladi. Masalan, adabiyot darslarida o'quvchilar o'zbek xalq ertaklari yoki zamonaviy hikoyalar orqali axloqiy mezonlarni muhokama qiladi.

- Tadbirlar va loyihalar: Maktabda o'tkaziladigan "Vatanparvarlik kuni", "Navro'z bayrami" yoki "Kitobxonlik haftaligi" kabi tadbirlar o'quvchilarda milliy g'urur va ma'naviy qadriyatlar hissini oshiradi.

- O'qituvchining shaxsiy o'rni: O'qituvchilar o'z xulq-atvori, dunyoqarashi va o'quvchilar bilan muloqoti orqali ularga namuna bo'ladi. Masalan, o'qituvchining

adolatli va mehrli munosabati o'quvchilarning axloqiy dunyoqarashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston kontekstida o'ziga xoslik

O'zbekiston ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy tarbiya "Ma'naviyat va ma'rifat" konsepsiyasiga asoslanadi. Bu dastur o'zbek xalqining boy tarixi, madaniyati va an'analarini asos qilib oladi. Masalan:

- Tarixiy shaxslar ta'siri: Amir Temur, Al-Xorazmiy, Alisher Navoiy kabi shaxslarning hayoti o'quvchilarga qat'iyat, bilimdonlik va vatanparvarlik kabi fazilatlarni o'rgatadi.

- Milliy bayramlar va an'analar: Mustaqillik kuni, Navro'z kabi bayramlar orqali o'quvchilarda o'zlikni anglash va vatanparvarlik hissi shakllanadi.

- Ma'naviy-ma'rifiy soatlar: Maktablarda o'tkaziladigan maxsus "Ma'naviyat soatlari" o'quvchilarga axloqiy masalalar, ijtimoiy muammolar va global tendensiyalar haqida muhokama qilish imkonini beradi.

Muammolar va takliflar

Garchi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya muhim bo'lsa-da, ba'zi muammolar mavjud:

- Zamonaviy dunyo talablari: Texnologiya va globalizatsiya o'quvchilarning dunyoqarashiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ma'naviy tarbiya dasturlari ushbu tendensiyalarga moslashishi kerak.

- O'qituvchilar malakasi: Ma'naviy tarbiya samaradorligi ko'pincha o'qituvchilarning malakasi va yondashuviga bog'liq. Shu sababli, o'qituvchilarni doimiy ravishda malaka oshirishga e'tibor berish lozim.

- O'quvchilarning qiziqishi: Zamonaviy yoshlarning qiziqishlarini hisobga olgan holda, ma'naviy tarbiyani interaktiv va qiziqarli usullarda (masalan, multimedia, loyihalar) olib borish samaraliroq bo'ladi.

Takliflar:

- Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyani zamonaviy texnologiyalar (masalan, virtual ekskursiyalar, interaktiv darslar) bilan boyitish.

- O'quvchilarni ijtimoiy loyihalar va xayriya tadbirlarida faol ishtirok etishga jalb qilish.

- Ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikni kuchaytirish, chunki ma'naviy tarbiya faqat maktabda emas, balki oilada ham davom etishi kerak.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning dunyoqarashi nafaqat darsliklar orqali, balki sinfdan tashqari tadbirlar, to'garaklar, ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar orqali ham shakllanadi. Biroq ayrim hollarda tarbiyaviy ishlar faqat rasmiylik uchun o'tkazilib, o'quvchilar qalbiga yetarlicha ta'sir ko'rsatmaydi. Shuning uchun tarbiyaviy jarayonlarda interfaol metodlardan, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur. Masalan, teatrlashtirilgan darslar, rolli o'yinlar, "ustoz-shogird" an'anasi asosidagi tarbiya usullari yuqori samaradorlik beradi.

Xulosa

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya maktab ta'limida o'quvchilar dunyoqarashini shakllantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. U yoshlarni axloqiy, mas'uliyatli, bilimdon va vatanparvar shaxslar sifatida tarbiyalaydi, ularning milliy o'zlikni anglash va global fuqarolik hissi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi. O'zbekiston kontekstida bu jarayon milliy an'analar va zamonaviy talablarni uyg'unlashtirib, o'quvchilarni hayotga tayyorlaydi.

Xulosa qilib aytganda, maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy tarbiya o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Bu jarayon:

o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini boyitadi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtiradi;

yoshlarni ongli, mas'uliyatli fuqarolar sifatida voyaga yetishiga xizmat qiladi.

Takliflar:

Tarbiyaviy tadbirlarni dars jarayoni bilan integratsiya qilish.

O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos innovatsion metodlarni qo'llash.

Maktab va mahalla hamkorligini kuchaytirish.

Zamonaviy raqamli vositalar (multimedia, onlayn platformalar) orqali ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaga yangicha yondashuvni joriy etish.

Adabiyotlar

1. Qo'chqorov R. O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. – 240 b.
2. Sharipov Sh. Ta'lim va tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2012. – 200 b.
3. G'ulomov A., Xoliqova D. Pedagogika nazariyasi va tarbiyaviy texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 276 b.
4. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 64 p.
5. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 2004. – 380 p.
6. Qodirova F. Maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishning pedagogik asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 215 b.
7. UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2015. – 87 p.
8. Habermas J. Moral Consciousness and Communicative Action. – Cambridge: MIT Press, 1999. – 312 p.
9. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Umumiy pedagogika. – Toshkent: TDPU, 2021. – 350 b.
10. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'zbekiston, 2006. – 265 b.
11. Qosimova K., Ahmedova O. Ma'naviy tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 188 b.